WIKIPEDIA

Turkmeenin kieli

Turkmeenin kieli (turkmeeniksi *türkmen dili*, *türkmençe*) on Turkmenistanissa ja sen lähialueilla asuvien turkmeenien puhuma turkkilainen kieli. Venäjällä Stavropolin aluepiirissä asuvia turkmeeneja kutsutaan truhmeeneiksi ja Irakissa asuvia turkomaaneiksi. Turkmeeni on Turkmenistanin tasavallan virallinen kieli.

Turkmeeni	
Oma nimi	Türkmençe, Türkmen dili, Түркменче, Түркмен дили, تورکمن تیلی, تورکمنچه
Tiedot	
Alue	Turkmenistan, Iran, Afganistan, Irak, Uzbekistan, Turkki, Stavropolin aluepiiri (Venäjä), Syyria, Tadžikistan
Virallinen kieli	Turkmenistan
Puhujia	6 430 000 (?)
Kirjaimisto	Turkmenistanissa latinalainen, Iranissa, Afganistanissa ja Irakissa arabialainen
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	turkkilaiset kielet
Kieliryhmä	oguusilainen ryhmä
Kielikoodit	
ISO 639-1	tk
ISO 639-2	tuk
ISO 639-3	tuk (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=tuk)
	Ohje

Sisällysluettelo

Levinneisyys ja puhujamäärä

Vuonna 1989 entisen Neuvostoliiton alueella laskettiin olevan 2,7 miljoonaa turkmeenia, joista 2,5 miljoonaa asui Turkmenistanissa, 121 000 Uzbekistanissa, 39 000 Venäjällä, 20 000 Tadžikistanissa, ja 4 000 Kazakstanissa.[1] Äidinkielenään turkmeenia puhui 98,2 % Neuvostoliiton turkmeeneista.[2] Huomattavia turkmeeniryhmiä asuu myös Iranissa (yli 660 000), Afganistanissa (350 000), Irakissa (200 000), Turkissa (120 000) ja Syyriassa (35 000). Vuoden 1989 väestönlaskennan mukaan 27,3 % Turkmenistanin turkmeeneista puhui toisena kielenään venäjää.[1]

Historia ja murteet

Turkmeeni kuuluu turkkilaisten kielten lounaisen eli oguusilaisen ryhmän oguusilais-turkmeenilaiseen alaryhmään. Sen perustana ovat läntisten oguusiheimojen murteet, joihin on sulautunut varhaisempia horezminturkkilaisia ja myöhäisempiä oguusilais-seldžukkilaisia piirteitä. Jälkimmäisen ryhmän pohjalta on kehittynyt turkin kieli. Uzbekin kielen murteista turkmeeniin on omaksuttu kiptšakkilaisia aineksia.[3]

Kieli jakautuu noin 30 murteeseen, jotka kantavat niitä puhuvien etnisten ryhmien nimiä. Murteiden välillä on tiettyjä foneettisia, morfologisia ja sanastollisia eroja.[4]

Kirjakieli

Turkmeenien kirjakielenä toimi pitkään keskiaasialainen tšagatain kieli, jonka normit alkoivat lähentyä kohti kansankieltä 1700-luvulta lähtien. Ensimmäinen turkmeeninkielinen kirja julkaistiin vuonna 1814. Venäjän vallankumoukseen mennessä turkmeeniksi ilmestyi noin 200 kirjaa, jotka käsittävät lähinnä runoutta, uskonnollisia teoksia sekä myöhemmin myös oppi- ja valistuskirjallisuutta. Ennen vallankumousta julkaistiin muutaman vuoden ajan turkmeeninkielistä sanomalehteä. Kirjoitusjärjestelmä perustui arabialaiseen kirjaimistoon.[5]

Varsinainen turkmeenin kirjakieli syntyi 1920- ja 1930-luvuilla. Vuonna 1928 siirryttiin Neuvostoliiton turkkilaisten kansojen yhteiseen latinalaiseen kirjaimistoon (ns. uusi kirjaimisto) ja vuonna 1940 kyrilliseen aakkostoon,[6] jota oli täydennetty lisämerkeillä ә, ө, ү, җ ja ң.[7] 1990-luvulla Turkmenistanissa siirryttiin jälleen latinalaiseen kirjaimistoon. Afganistanissa, Iranissa ja Irakissa käytetään edelleen arabialaista kirjoitusjärjestelmää. Kirjakielen katsotaan perustuvan teke-ryhmän ahalin murteeseen.[8]

Turkmeenin kirjaimisto

A a	B b	Ç ç	D d	E e	Ä ä	F f	G g
H h	I i	J j	Ž ž	K k	L l	M m	N n
Ň ň	O o	Ö ö	P p	R r	S s	Ş ş	T t
U u	Ü ü	W w	Y y	Ý ý	Z z		

Neuvostoaikana venäjää käytettiin laajasti turkmeenin rinnalla Turkmenistanin hallinto- ja sivistyskielenä. Itsenäistymisen jälkeen turkmeeni on syrjäyttänyt venäjän lähes kaikilla aloilla.

Katso myös

- Truhmeenit
- Turkkilaiset kielet
- Turkmeenit

Lähteet

1. *Jazyki mira: Tjurkskije jazyki*, s. 412. Moskva: Indrik, 1997. ISBN 5-85759-061-2.
2. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 3*, s. 138. Moskva: Nauka, 2005. ISBN 5-02-011237-2.
3. Baskakov, N.A.: *Tjurkskije jazyki*, s. 119, 123. Moskva: KomKniga, 2006. ISBN 5-484-00515-9.
4. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 3*, s. 139. Moskva: Nauka, 2005. ISBN 5-02-011237-2.
5. *Jazyki mira: Tjurkskije jazyki*, s. 412–413. Moskva: Indrik, 1997. ISBN 5-85759-061-2.
6. *Jazyki mira: Tjurkskije jazyki*, s. 413. Moskva: Indrik, 1997. ISBN 5-85759-061-2.
7. Musajev, K.M.: *Jazyki i pismennosti narodov Jevrazii (regiona byvšego SSSR)*, s. 87–92. Almaty: Gylym, 1993. ISBN 5-628-01418-4.
8. *Jazyki Rossijskoi Federatsii i sosednih gosudarstv. Tom 3*, s. 138–139. Moskva: Nauka, 2005. ISBN 5-02-011237-2.

azeri | baškiiri | dolgaani | gagauzi | hakassi | haladži | jakuutti | karaiimi | karakalpakki | karatšai-balkaari | kaškai | kazakki | krimintataari | kumykki | nogai | salaari | šoori | tataari | tofa | tšuvassi | turkki | turkmeeni | tuva | uiguuri | uzbekki